

Inkomen, armoede en schulden

Gezinnen in Vlaanderen over het bezit van de gezinswoning, het bijdragen aan het gezinsinkomen, de eindjes aan elkaar kunnen knopen en problemen met het betalen van facturen.

Auteurs: Veerle Audenaert (Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin) en Wim Van Lancker (Katholieke Universiteit Leuven)

1 INLEIDING

Er zijn in Vlaanderen relatief veel systematisch verzamelde indicatoren rond inkomen en armoede, ook over gezinnen. Jaarlijks is er op Europees niveau een grootschalige bevraging ('Statistics on Income and Living Conditions', SILC) op basis waarvan de Europese armoede-indicatoren worden berekend. Armoedecijfers worden nauwgezet opgevolgd (zie bijv. de Vlaamse Armoedemonitor van de Studiedienst van de Vlaamse Regering die jaarlijks wordt bijgewerkt). Met de gezinsenquête wilden we in de eerste plaats, bij wijze van benchmarking, een beperkt aantal vergelijkbare vragen stellen om de gezinnen met minstens één kind jonger dan 25 jaar in Vlaanderen qua inkomen en armoede enigszins te kunnen situeren binnen het grotere geheel. Om die reden peilden we naar het bezit van de (gezins)woning, naar het kunnen rondkomen met het beschikbare gezinsinkomen (subjectieve armoede), naar het jaarlijks op vakantie kunnen gaan en het kunnen betalen van onverwachte uitgaven (materiële deprivatie). Een van de vragen die rees bij de opzet van de gezinsenquête is in welke mate gezinnen nog hun inkomen samenleggen. Veel beleidsmaatregelen gaan (nog steeds) uit van de assumptie dat alle gezinsleden het verworven inkomen samenleggen. Maar (weliswaar beperkte) cijfers uit andere landen geven aan dat we deze veronderstelling wellicht niet kunnen blijven aanhouden. We vroegen aan de respondenten in welke mate ze zelf bijdragen aan het gezinsinkomen. Een vergelijkbare vraag stelden we voor alle gezinsleden die een eigen inkomen verwerven. Tot slot wilden we, met de Vlaamse bevoegdheden inzake het erkennen en subsidiëren van diensten voor schuldbemiddeling in het achterhoofd, ook peilen naar de mate waarin gezinnen het moeilijk hebben om facturen te betalen en het hebben van schulden.

Leeswijzer

In de gezinsenquête werd aan beide partners gevraagd om een vragenboekje in te vullen. We beperken ons in deze bijdrage met een eerste verwerking van de gegevens tot de verkregen informatie uit het vragenboekje ingevuld door de aangeschreven personen (en niet het vragenboekje van de partner). De percentages zijn gewogen percentages zodat ze representatief zijn voor de populatie gezinnen in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest¹ met minstens één kind jonger dan 25 jaar (zoals gekend in het Rijksregister) voor de kenmerken geslacht, leeftijd en herkomst. Bij de gewogen percentages geven we – ter informatie – ook telkens het aantal respondenten (niet gewogen n) mee waarop de percentages zijn berekend. Verder blijkt ook uit een studie van de respons dat lager opgeleiden en niet werkenden ondervertegenwoordigd zijn in de gerealiseerde steekproef. Een andere beperking van de gehanteerde werkwijze is dat gescheiden ouders waarvan geen enkel (stief)kind zijn of haar domicilie bij de ouder gevestigd heeft, niet in de steekproef zijn opgenomen, ook al verblijven er één of meerdere kinderen deeltijds bij deze ouder. Aangezien na scheiding nog vaak de kinderen hun domicilie bij de moeder gevestigd hebben, zijn met name gescheiden vaders ondervertegenwoordigd in de steekproef. Omdat het Rijksregister aan de hand van domicilie huishoudens opbouwt uit individuele gegevens, is hiervoor vooralsnog geen pasklare oplossing voorhanden. Meer informatie over de onderzoeksopzet is te vinden in het [methodologisch rapport](#) (Audenaert & Stuyck, 2018).

We bekijken een aantal resultaten uit de gezinsenquête naar achtergrondkenmerken van de respondenten (geslacht, leeftijd en herkomst en waar mogelijks relevant ook het opleidingsniveau, betaald werk (op gezinsniveau), de woonplaats, het subjectieve gezinstype (zie [de samenstelling van het gezin](#), Audenaert, 2018) en het aantal kinderen. Waar mogelijk vergelijken we de resultaten uit de gezinsenquête met vergelijkbare cijfers uit de SILC ('Statistics on Living Conditions' onderzoek van EUROSTAT). Wanneer we spreken over betekenisvolle (of significante) verschillen wil dit niet zeggen dat deze verschillen per definitie groot zijn, maar wel dat ze veralgemeenbaar zijn naar de populatie. Betekenisvolle verbanden tussen twee kenmerken werden veelal getoetst aan de hand van een Rao-Scott Chi-kwadraattoets (2de orde). Deze toets is een variant van de Pearson Chi-kwadraattoets met een correctie voor het steekproefdesign. Indien de gebruikte toets om statistische redenen hiervan afwijkt, wordt dit telkens duidelijk weergegeven. Het niveau van significantie wordt weergegeven met * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; en *** $p < 0,001$ of wanneer $p > 0,05$ met n.s. (niet significant). Betekenisvolle verbanden tussen twee kenmerken werden telkens bekeken voor mannen en voor vrouwen, en voor de verschillende leeftijdscategorieën. Omdat de gegevens werden verzameld tijdens één enkel bevragingmoment en we ons in deze bijdrage hoofdzakelijk beperken tot een bivariate beschrijving, kunnen we geen uitspraken doen over oorzakelijke verbanden tussen kenmerken van respondenten.

De volgende thema's komen aan bod:

bezit van de woning **inkomensbronnen** **wie draagt bij aan het gezinsinkomen?** **subjectieve armoede** **materiële deprivatie** **schulden**

2 DE WONING

Woonkosten zijn een hele hap uit het gezinsbudget. In 2016 bedroegen de gemiddelde uitgaven van huishoudens in het Vlaamse Gewest 35.841 euro. Voor gezinnen met kinderen jonger dan 16 jaar bedroeg dit zelfs 42.287 (ADSEI, 2017²). Het grootste deel van de uitgaven van deze gezinnen met kinderen jonger dan 16 jaar (34,1%) ging naar de woning: 27,2% of 11.482 euro voor de woning zelf voor huur (werkelijk betaald voor huurders of 'geschatte' huur voor eigenaars), kosten en energie-uitgaven, onderhoud en herstelling van de woning; 6,9% of 2.943 euro voor de aankoop van meubelen, huishoudtoestellen en onderhoudsproducten,

¹ Voor inwoners uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest diende de identiteitskaart in het Nederlands te zijn uitgereikt.

² Deze gegevens komen voort uit de resultaten van het huishoudbudgetonderzoek dat de Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium heeft georganiseerd in 2016. <https://statbel.fgov.be/nl/themas/huishoudens/huishoudbudget/plus>

gereedschap voor huis en tuin, etc. Vergelijkbare cijfers voor huishoudens zonder kinderen in het Vlaamse Gewest zijn: 33.859 euro totale uitgaven per huishouden, 10.275 euro gaat jaarlijks naar de woning en 2.077 euro gaat naar de aankoop van meubelen, huishoudtoestellen en onderhoudsproducten, gereedschap voor huis en tuin, etc.

Tegelijkertijd weten we dat met name huurders een verhoogd armoederisico lopen, ook in Vlaanderen, 25% tegenover 8% van de eigenaars (Coene & Delbeke, 2016) en dat de betaalbaarheid van (privaat) huren voor de laagste inkomens in België er de afgelopen decennia sterk op is achteruitgegaan (Dewilde, 2015). We vroegen daarom ook in de gezinsenquête naar het bezit van de woning aan de hand van de volgende vraag: *'Bent u of iemand anders in uw gezin, eigenaar van deze woning of huurt u deze?'*. Men kon antwoorden met 'ik ben eigenaar / (mede) eigenaar of vruchtgebruiker van deze woning', 'ik ben huurder' of 'ik woon kosteloos (gratis bewoner)'. 82,6% van de respondenten geeft aan eigenaar, mede-eigenaar of vruchtgebruiker te zijn van de gezinswoning, 15,7% huurt de woning en 1,7% woont kosteloos (zie tabel 1). Deze cijfers komen overeen met wat we hadden verwacht. In het onderzoek Zorgen voor kinderen in Vlaanderen bekwam men gelijkaardige cijfers voor gezinnen met kinderen tussen 3 en 15 jaar: 82,4%, 16,6% en 1% (Ghysels & Debacker, 2007). De cijfers uit de gezinsenquête verschillen evenwel licht (maar betekenisvol) van de cijfers uit de SILC³, waar respectievelijk 81,0% (mede)eigenaar is van de gezinswoning, 18,9% huurt en 0,6% kosteloos woont⁴. We zien in de gezinsenquête dus iets minder huurders dan in de SILC. We zien de verschillen tussen de gezinsenquête en de SILC het meest voor de lager opgeleiden (65,7% in gezinsenquête versus 53,2% in SILC bezit de gezinswoning), de gezinnen waar geen van beide partners werkt (46,1% in de gezinsenquête versus 29,9% in de SILC bezit de gezinswoning) en de gezinnen met drie of meer kinderen (84,7% in de gezinsenquête versus 77,2% in de SILC bezit de gezinswoning).

Het verschil naar geslacht is klein, maar betekenisvol en heeft te maken met het groter aandeel vrouwen bij de alleenstaande ouders (zie ook [inleiding](#)) aangezien alleenstaande ouders betekenisvol minder vaak eigenaar zijn van de woning (61,2%)⁵. Leeftijd hangt samen met het bezitten van de woning: slechts 73,1% van de respondenten jonger dan 35 jaar bezit zelf (of een gezinslid) de woning of het vruchtgebruik ervan tegenover 86,8% van de 45-54-jarigen. Respondenten jonger dan 35 jaar zijn vaker huurder (23% tegenover 12,4% bij de 45-54-jarigen)⁶. Respondenten met een niet-EU-herkomst zijn beduidend minder vaak eigenaar, mede-eigenaar of vruchtgebruiker van de woning (52,8%) dan respondenten met een herkomst in België of de EU (87,2%)⁷. In figuur 1 is ook duidelijk te zien dat het toch vooral de Belgen zijn die een spreekwoordelijke baksteen in de maag 'kunnen' hebben. We zien daarnaast ook dat respondenten minder vaak eigenaar zijn van de woning wanneer ze laaggeschoold zijn, wanneer er niet gewerkt wordt in het gezin en wanneer ze alleenstaande ouder zijn.

³ Eigen berekening op EU-SILC 2016 databank voor gezinnen in Vlaanderen met minstens één kind jonger dan 25 jaar.

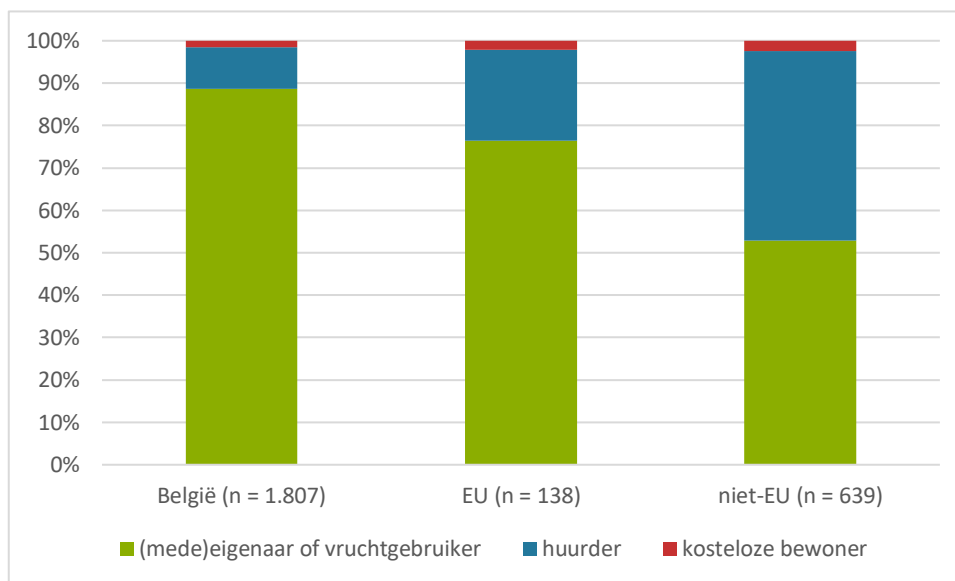
⁴ Pearson χ^2 voor verschillen in woningbezit tussen de gezinsenquête en de EU-SILC: $p < 0,001$.

⁵ De verschillen in het bezit van de woning naar geslacht verdwijnen immers wanneer we ook het gezinstype mee bekijken: Rao-Scott χ^2 voor verschillen in het bezit van de woning naar geslacht: zowel voor gehuwde koppels, voor ongehuwde koppels als voor alleenstaanden: $p > 0,05$ (n.s.).

⁶ Voor de mannen zien we geen betekenisvol verschil in het bezit van de woning naar leeftijd (Rao-Scott χ^2 : $p > 0,05$ (n.s.)), voor de vrouwen wel (Rao-Scott χ^2 : $p < 0,001$). In de leeftijdscategorie 55 jaar en ouder bezitten vrouwen minder vaak de woning (77,1%) dan de 35-54-jarigen (83,2% - 85,2%); de vrouwen jonger dan 35 jaar bezitten nog minder vaak de woning: 69,6%.

⁷ Dit geldt zowel voor mannen, als voor vrouwen, als voor elke leeftijdsgroep (Rao-Scott χ^2 voor verschillen in het bezit van de woning naar herkomst: p is telkens $< 0,001$).

Figuur 1. Woningbezit naar herkomst (percentages)

Significantieniveau: Rao-Scott χ^2 met $p < 0,001$.

BRON: [GEZINSENQUÊTE 2016](#)

Het aandeel respondenten dat de woning bezit, of mede-eigenaar of vruchtgebruiker is, daalt betekenisvol met een afnemend opleidingsniveau. 65,7% van de respondenten met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs bezit de gezinswoning tegenover 89,1% of bijna negen op tien van de respondenten met een diploma hoger onderwijs of universiteit⁸. Respondenten in een gezin waar geen van beide partners werken zijn beduidend minder vaak (mede)eigenaar van de gezinswoning (46,1% of nog niet de helft tegenover 72,6% bij eenverdienergezinnen⁹ en liefst 91,9% bij tweeverdienergezinnen)¹⁰. Respondenten woonachtig in stedelijk gebied zijn het minst vaakst (mede)eigenaar of vruchtgebruiker van de gezinswoning: 70,6% tegenover 88,5% voor de respondenten woonachtig in een klein dorp of op het platteland¹¹. Dit is wellicht te wijten aan het feit dat alleenstaande ouders (alleenstaande ouders geven vaker aan de gezinswoning te huren, zie volgende alinea) vaker woonachtig zijn in stedelijk gebied, net als respondenten van buitenlandse herkomst en lager opgeleiden (zie [wie nam deel aan de gezinsenquête?](#), Audenaert & Stuyck, 2018).

⁸ We zien ook dit verschil in het bezit van de woning naar opleidingsniveau zowel voor mannen, als voor vrouwen, als voor elke leeftijdsgroep uitgezonderd de 55-jarigen en ouder: Rao-Scott χ^2 : p is telkens $< 0,001$; voor de 55-jarigen en ouder: $p > 0,05$ (n.s.).

⁹ Gezinnen met één inkomen uit betaalde arbeid.

¹⁰ We zien ook dit verschil in het bezit van de woning naar betaald werk zowel voor mannen, als voor vrouwen, als voor elke leeftijdsgroep: Rao-Scott/Pearson χ^2 : p is telkens $< 0,001$, uitgezonderd de 55-jarigen en ouder waar $p < 0,01$.

¹¹ We zien het verschil in het bezit van de woning naar woonplaats zowel voor mannen, als voor vrouwen, als voor elke leeftijdsgroep: Rao-Scott χ^2 : p is telkens $< 0,001$, uitgezonderd voor de 55-jarigen en ouder waar $p < 0,05$ (Pearson χ^2).

Tabel 1. Huiseigenaar of huurder van de gezinswoning naar achtergrondkenmerken (rijpercentages)

Bent u of iemand anders in uw gezin, eigenaar van deze woning of huurt u deze?				
	ik ben eigenaar, mede-eigenaar of vruchtgebruiker	ik ben huurder	ik woon kosteloos	n
Totaal	82,6	15,7	1,7	2.615 ¹²
Geslacht ***				
mannen	85,6	13,4	1,1	972
vrouwen	80,2	17,6	2,2	1.643
Leeftijd ***				
jonger dan 35 jaar	73,1	23,0	3,9	552
35 - 44 jaar	84,3	14,7	1,0	953
45 - 54 jaar	86,8	12,4	0,8	886
55 jaar en ouder	82,3	14,9	2,7	224
Herkomst ***				
België/EU	87,2	11,2	1,6	1.945
niet-EU	52,8	44,6	2,5	639
Diploma ***				
lager secundair onderwijs	65,7	31,4	2,9	404
hoger secundair onderwijs	80,2	18,5	1,3	760
hoger onderwijs of universiteit	89,1	9,3	1,6	1.356
Betaald werk (enkel koppels)***				
tweeverdienergezinnen	91,9	7,0	1,1	1.576
eenverdienergezinnen	72,6	24,6	2,7	430
geen werkenden in het gezin	46,1	51,2	2,7	70 ¹³
Woonplaats ***				
in een (middel)grote of kleine stad	70,6	26,8	2,6	792
in de rand van een stad of een groot dorp	85,8	13,1	1,1	1.018
in een klein dorp of op het platteland	88,5	9,7	1,8	729
Gezinstype ***				
gehuwde koppels	89,5	9,4	1,1	1.657
ongehuwde koppels	79,6	17,9	2,5	463
alleenstaande ouders	61,1	35,9	3,0	495
Aantal kinderen ***				
1 kind	74,8	22,4	2,8	795
2 kinderen	87,5	11,3	1,2	1.123
3 of meer kinderen	84,7	14,4	0,8	636
Leeftijd jongste kind ***				
0 - 2 jaar	76,8	20,4	2,9	574
3 - 5 jaar	83,0	15,5	1,6	340
6 - 11 jaar	83,5	15,8	0,7	576
12 - 17 jaar	83,4	15,1	1,4	492
18 - 24 jaar	88,7	9,9	1,5	544

Significantieniveau: *p < 0,05; **p < 0,01; *** p < 0,001; n.s. niet significant (Rao-Scott χ^2).

BRON: GEZINSENQUÊTE 2016

¹² Exclusief 'geen antwoord' (n = 61).

¹³ Percentages zijn minder betrouwbaar wegens n < 100.

We zien ook verschillen wanneer we de respondenten opdelen naar gezinskenmerken. Alleenstaande ouders zijn veel minder vaak (mede)eigenaar van de gezinswoning (of hebben vruchtgebruik) (61,1% tegenover 89,5% van de gehuwde koppels en 79,6% van de ongehuwde koppels)¹⁴. Dat ongehuwde koppels iets minder vaak (mede)eigenaar zijn konden we verwachten op basis van hun profiel. Zij zijn immers iets jonger (zie [wie nam deel aan de gezinsenquête?](#), Audenaert & Stuyck, 2018). Om dezelfde reden zijn respondenten met één kind iets minder vaak (mede)eigenaar van de gezinswoning dan gezinnen met twee kinderen of meer (74,8% tegenover 87,5% voor gezinnen met twee kinderen en 84,7% voor gezinnen met drie of meer kinderen)¹⁵, net als respondenten met een kind jonger dan 6 jaar (76,8% voor de respondenten met een jongste kind van 0 tot 3 jaar tegenover bijvoorbeeld 88,7% voor de respondenten met een jongste kind van 18 tot 25 jaar)¹⁶.

Wie geen eigenaar is, huurt, want het aandeel kosteloze bewoners is klein en wijzigt nauwelijks en schommelt naargelang het achtergrondkenmerk tussen 1,1% en maximum 3,9% (zie tabel 1).

3 INKOMEN

3.1 BRONNEN VAN INKOMEN

Naast het eigenaar zijn van de gezinswoning vroegen we in de gezinsenquête ook: *'Had u of iemand anders in uw gezin inkomsten uit één van de volgende inkomensbronnen vorige maand?'* De inkomensbronnen met het bijhorende percentage staan opgesomd in figuur 2. Merk op dat de percentages niet sommeren tot 100% omdat men meerdere inkomensbronnen kon opgeven. 85% van de gezinnen heeft op het moment van bevraging een inkomen uit arbeid. 15,2% van de gezinnen heeft een inkomen uit een activiteit als zelfstandige. Beide cijfers verschillen licht met (maar liggen wel in lijn met) wat we weten uit de SILC. Deze percentages in de SILC zijn respectievelijk 87,4% en 17,6%¹⁷. 7,3% van de gezinnen heeft een uitkering voor werkloosheid of activering en 8,3% van de gezinnen heeft een uitkering voor ziekte invaliditeit of een ongeval. 1,2% van de gezinnen heeft een leefloon (of bestaansminimum) of een andere financiële uitkering van het OCMW. Opvallend is dat in de gezinsenquête slechts 81,7% van de respondenten aangeeft kinderbijslag te ontvangen. Dit heeft te maken met het feit dat we ook gezinnen aanschreven wiens jongste kind tussen 18 en 25 jaar is, en dit kind dus mogelijk geen recht meer geeft op kinderbijslagen. Wanneer we de respondenten selecteren met een kind jonger dan 18 jaar (wiens domicilie gevestigd is bij de respondent) (n = 1.977) zien we dat 88,5% van de respondenten zegt dat het gezin kinderbijslag ontvangt. De resultaten liggen in lijn met cijfers uit de SILC (waar 91,4% van de respondenten in het Vlaamse Gewest met een kind jonger dan 18 jaar aangeeft kinderbijslag te ontvangen), maar verschillen wezenlijk van de officiële cijfers van FAMIFED. Uit een studie van FAMIFED naar de kinderen jonger dan 18 jaar en woonachtig in België die geen Belgische kinderbijslag ontvangen, blijkt dat slechts 2,5% van deze kinderen geen Belgische kinderbijslag ontvangt (FAMIFED, 2017). Volgens FAMIFED wilt dit trouwens niet zeggen dat deze kinderen geen kinderbijslag uit een ander land of een internationale instelling ontvangen of geen recht geven op enige andere vorm van kinderbijslagen (er is nog de gewaarborgde kinderbijslag bv.). De werkelijke non take up blijkt dus nog een stuk lager te liggen. Dit noopt ons ertoe te besluiten dat niet alle

¹⁴ We zien ook dit verschil in het bezit van de woning naar gezinstype zowel voor mannen, als voor vrouwen, als voor elke leeftijdsgroep uitgezonderd de 55-jarigen en ouder: Rao-Scott χ^2 : p is telkens < 0,01; voor de 55-jarigen en ouder: p > 0,05 (n.s.).

¹⁵ We zien ook dit verschil in het bezit van de woning naar het aantal kinderen zowel voor mannen, als voor vrouwen, als voor elke leeftijdsgroep, uitgezonderd de 55-jarigen en ouder, maar de significantieniveaus verschillen: Rao-Scott χ^2 : voor mannen: p < 0,01; voor vrouwen: p < 0,001; voor de respondenten jonger dan 35 jaar: p < 0,05; voor de 35-44-jarigen: p < 0,05; voor de 45-54-jarigen p < 0,05 en voor de 55-jarigen en ouder: p > 0,05 (n.s.).

¹⁶ We zien het verschil in bezit van de woning naar leeftijd van het jongste kind zowel voor mannen als voor vrouwen. Rao-Scott χ^2 : voor mannen: p < 0,001; voor vrouwen: p < 0,05. Omwille van de sterke correlatie tussen leeftijd van de respondent en de leeftijd van het jongste kind (zie [de samenstelling van het gezin](#), Audenaert, 2018) is een verdere opdeling naar leeftijd weinig zinvol.

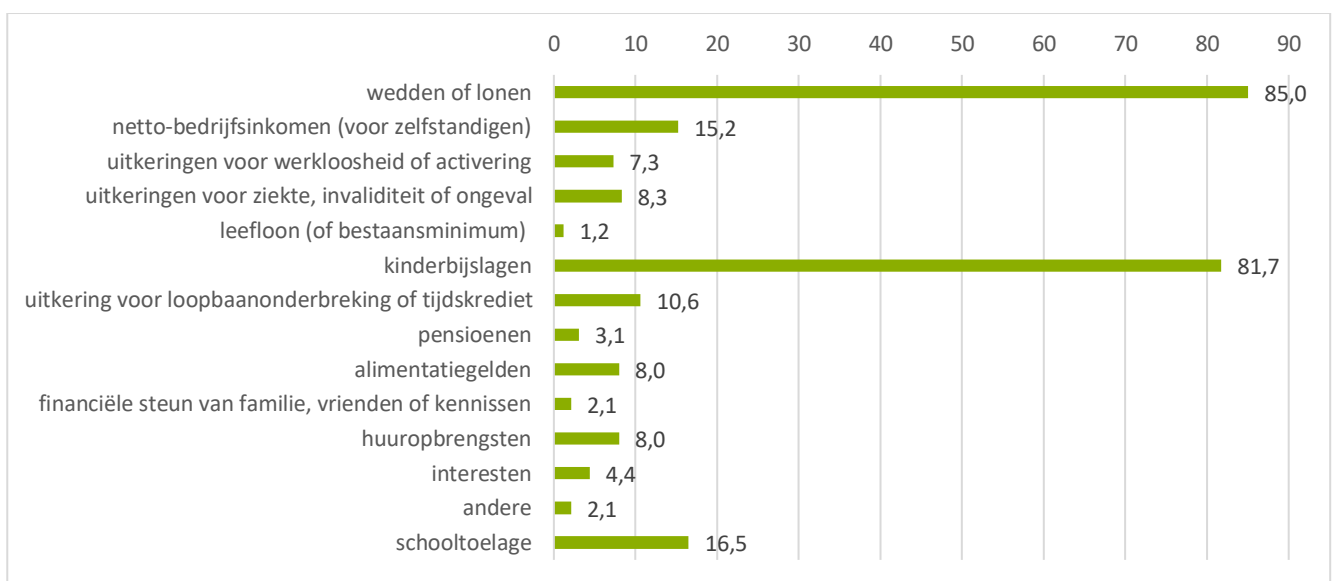
¹⁷ Eigen berekeningen op EU-SILC-databank voor gezinnen in het Vlaamse Gewest met een kind jonger dan 25 jaar. Niet alle cijfers zijn exact te reproduceren uit de SILC-databank omdat de vraagstelling soms anders is.

respondenten die daadwerkelijk één of andere vorm van kinderbijslag ontvangen, in enquêtes aangeven kinderbijslag te ontvangen.

Wanneer we enkele antwoordmogelijkheden bevattelijker samen nemen zien we dat:

- 90,7% van de gezinnen een inkomen heeft uit arbeid/pensioenen;
- 11,1% van de gezinnen een inkomen heeft uit vermogen (huuropbrengsten/interesten); en dat
- 16,1% van de gezinnen een inkomen heeft uit uitkeringen (werkloosheidsuitkering, uitkeringen voor ziekte, invaliditeit of ongeval, leefloon of bestaansminimum of een andere financiële uitkering van het OCMW). Noteer dat de som van alle percentages hoger is dan 100% omdat bepaalde gezinnen meerdere inkomensbronnen hebben.

Figuur 2. Inkomensbronnen (percentages, n = 2.548, uitgezonderd voor schooltoelage n = 2.572)

BRON: GEZINSENQUÊTE 2016

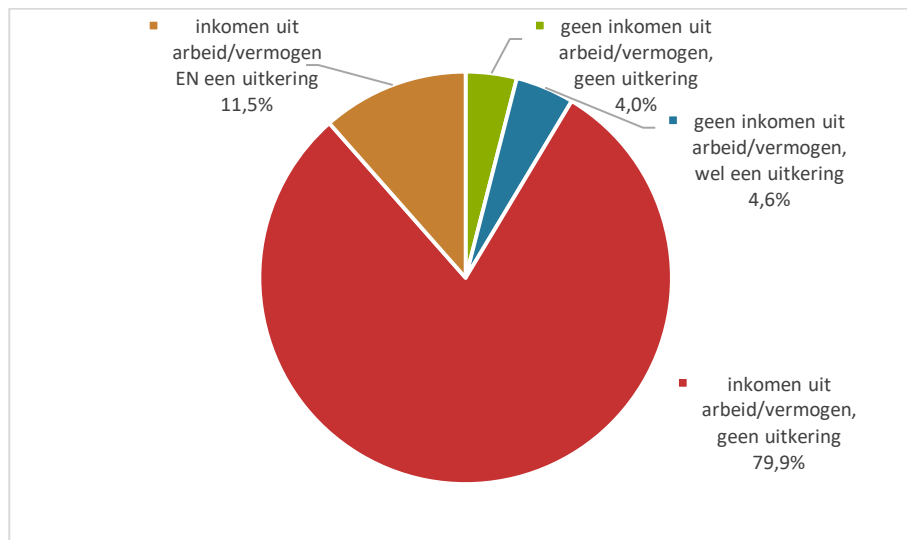
In de onderstaande figuur nemen we een aantal inkomensbronnen nog verder samen. We willen op deze manier weergeven hoeveel gezinnen zelf een inkomen genereren uit arbeid of vermogen (incl. in het verleden geleverde arbeid) en hoeveel gezinnen een uitkering ontvangen (uitgezonderd universele uitkeringen of aan arbeid gerelateerde uitkeringen (loopbaanonderbreking, kinderbijslagen en pensioenen).

- Inkomen uit arbeid/vermogen omvat dan de inkomensbronnen wedden of lonen, netto-bedrijfsinkomen voor zelfstandigen, pensioenen, huuropbrengsten en interesten.
- Uitkeringen omvatten uitkeringen voor werkloosheid of activatie, uitkeringen voor ziekte, invaliditeit of ongeval, leefloon (of bestaansminimum of een andere financiële uitkering van het OCMW).

We zien dat acht op de tien gezinnen (79,9%) een inkomen verwerft op basis van arbeid (of in het verleden gepresteerde arbeid, nl. pensioenen) of vermogen; 11,5% van de gezinnen combineert een inkomen uit arbeid/vermogen met een uitkering; 4,6% heeft wel een uitkering, maar verwerft geen inkomen uit arbeid of vermogen en 4% van de gezinnen heeft noch een inkomen uit arbeid of vermogen, noch een uitkering. Het is niet duidelijk of deze laatste categorie gezinnen daadwerkelijk geen enkele van de voornoemde inkomensbronnen kan aanboren, dan wel dat men niet wilde antwoorden specifiek op deze deelvragen¹⁸.

¹⁸ Wanneer geen enkele van de inkomensbronnen werd aangevinkt (n = 135), werden de respondenten uit de analyses weggelaten.

Figuur 3. Inkomensbronnen (rijpercentages, n = 2.668)

BRON: GEZINSENQUÊTE 2016

3.2 WIE DRAAGT BIJ IN HET GEZINSINKOMEN?

Een van de vragen die rees bij het opzetten van de gezinsenquête is 'Hoe gaan gezinnen om met het gegenereerde inkomen? Wie draagt wat bij? Moeten inwonende kinderen met een eigen inkomen een deel van dit inkomen afgeven?' We gaan, bij de opmaak van beleidsmaatregelen, vaak uit van de veronderstelling dat beide partners in het huishouden hun inkomens samenleggen en dat beide partners gelijke toegang hebben tot dit gezamenlijke gezinsinkomen. Wanneer het totale beschikbare gezinsinkomen (gecorrigeerd voor huishoudensgrootte en -samenstelling) een bepaald niveau niet bereikt, gaat men ervan uit dat elk gezinslid in armoede leeft. Dat is niet alleen bij ons zo. Ook elders gaan economische modellen en beleidsprogramma's uit van deze assumptie. Gebeurt dit in de dagdagelijkse praktijk wel zo? Marshall en Woolley (1993) stelden reeds in de jaren '90 deze assumptie in vraag. Voor zover ons bekend zijn dergelijke vragen nog niet vaak gesteld in grootschalig onderzoek in Vlaanderen. De enige ons bekende bron maakt melding van cijfers voor België waar 11% van de Belgen aangeeft dat één van beide partners het gezamenlijke inkomen beheert (en een te besteden deel aan de partner geeft); 59,4% 'poolt' al het geld waarbij elk van beiden datgene neemt wat men nodig heeft; 19,3% 'poolt' slechts een deel van het geld en houdt de rest apart en 10,3% houdt het inkomen volledig gescheiden (ISSP 2012¹⁹). Nochtans wijst empirisch onderzoek uit andere landen uit dat met name ongehuwd samenwonende koppels minder geneigd zijn om beide inkomens volledig samen te leggen en blijkt een aanzienlijk deel van deze koppels dus minstens een deel van het eigen inkomen apart te houden (Hiekel, Liefbroer & Poortman, 2014, Hamplova & Le Bourdais, 2009, Marshall & Woolley, 1993). Om die reden vroegen we in de gezinsenquête dan ook naar de mate waarin respondenten bijdragen aan het gezinsinkomen aan de hand van de vraag: 'In welke mate draagt u zelf bij aan het gezinsinkomen?' Respondenten konden antwoorden met 'mijn inkomen wordt volledig opgenomen in het gezinsinkomen', 'ik draag maandelijks een deel bij aan het gezinsinkomen' en 'ik draag financieel niet bij aan het gezinsinkomen'. We vroegen niet of men een eigen inkomen uit arbeid genereerde, dus het is goed mogelijk dat respondenten hun uitkering ook zien als inkomensbron. Vanuit die optiek kan men zeker aangeven geen inkomen uit arbeid te hebben, en bv. wel de werkloosheidsuitkering zien als bijdrage aan het gezinsinkomen. 80,8% van de respondenten ziet zijn of haar gehele inkomen opgenomen in het gezinsinkomen; 15,2% draagt een deel bij aan het gezinsinkomen en 4% draagt financieel niet bij aan het gezinsinkomen (zie tabel 2). Dat het cijfer voor respondenten met minstens één kind jonger dan 25 jaar in Vlaanderen hoger ligt dan wat blijkt uit het ISSP-onderzoek, is niet onverwacht

¹⁹ Cijfers online te raadplegen op <http://zocat.gesis.org/webview/index.jsp?object=http://zocat.gesis.org/obj/fStudy/ZA5900>

want uit de literatuur blijkt dat het hebben van een kind vaker leidt tot 'poolen' van het gezinsinkomen (Hiekel, Liefbroer & Poortman, 2014, Hamplova & Le Bourdais, 2009).

De respondenten die het vaakst slechts gedeeltelijk bijdragen aan het gezinsinkomen zijn degenen die:

- jonger zijn dan 35 jaar (25% draagt slechts gedeeltelijk bij aan het gezinsinkomen tegenover 8,9% van de 55-jarigen en ouder)²⁰;
- de hoger opgeleiden (18,1% tegenover 8,5% van de lager opgeleiden)²¹;
- de respondenten die deel uitmaken van een tweeverdienergezin (19% tegenover 13,1% van de eenverdienergezinnen)²²;
- de respondenten die slechts één kind hebben op het moment van bevraging (17,4% tegenover 11,4% van de respondenten die 3 of meer kinderen hebben)²³; en met name
- de respondenten die een ongehuwd koppel vormen (38,9% tegenover 10,8% van de gehuwde koppels)²⁴.

Het verschil naar gezinstype (en met name voor het deel uitmaken van een ongehuwd koppel) is het meest uitgesproken. De verschillen naar gezinstype, opleidingsniveau, verdienertype en het aantal kinderen hebben ook meer te maken met leeftijd dan met het gezinstype, opleidingsniveau en het aantal kinderen op zich. We zien immers dat verschillen naar gezinstype, opleidingsniveau en het aantal kinderen grotendeels verdwijnen bij de oudere leeftijdsgroepen. Ongehuwde koppels zijn doorgaans wat jonger en hoger opgeleid (zie [wie nam deel aan de gezinsenquête?](#), Audenaert & Stuyck, 2018) wat de verschillen in het bijdragen aan het gezinsinkomen naar leeftijd, opleiding en aantal kinderen kan verklaren. We zien ook bij de gehuwde koppels een weliswaar kleine toename van het aandeel respondenten dat maandelijks een deel bijdraagt aan het gezinsinkomen naarmate respondenten jonger zijn²⁵.

We zien ook verschillen in de mate waarin men niet financieel bijdraagt aan het gezinsinkomen (wat ook samenhangt met het niet werken) voor de respondenten met een niet-EU-herkomst (19,4% tegenover slechts 2,0% bij de respondenten met een herkomst in België of de EU)²⁶.

²⁰ We zien dit verschil in het bijdragen aan het gezinsinkomen naar leeftijd zowel voor mannen als voor vrouwen (Rao-Scott χ^2 met $p < 0,001$ voor zowel mannen als vrouwen). Voor mannen bedraagt het genoemde verschil zelfs 20%.

²¹ We zien dit verschil in het bijdragen aan het gezinsinkomen naar opleidingsniveau zowel voor mannen als voor vrouwen (Rao-Scott χ^2 met $p < 0,001$ voor mannen en $p < 0,05$ voor vrouwen). Het verschil verdwijnt met de toenemende leeftijd van de respondenten, met andere woorden we zien geen verschil in de mate van bijdragen aan het gezinsinkomen naar opleidingsniveau bij de 55-jarigen en ouder (mogelijks ook door een kleiner aantal respondenten in deze leeftijdscategorie) (Rao-Scott χ^2 met $p < 0,001$ voor de respondenten jonger dan 35 jaar; $p < 0,01$ voor de 35-44-jarigen; $p < 0,05$ voor de 45-54-jarigen en $p > 0,05$ (n.s.) voor de 55-jarigen en ouder).

²² Het verschil in het bijdragen aan het gezinsinkomen naar betaald werken is ook te zien zowel voor mannen als voor vrouwen als in elke leeftijdsgroep (Rao-Scott/Pearson χ^2 met telkens $p < 0,001$) en heeft vooral te maken met het groter aandeel niet-werkenden dat dus ook niet financieel bijdraagt aan het gezinsinkomen bij de eenverdienergezinnen en de gezinnen waar niemand werkt.

²³ We zien dit verschil in het bijdragen aan het gezinsinkomen naar aantal kinderen zowel voor mannen als voor vrouwen (Rao-Scott χ^2 met $p < 0,05$ voor mannen en $p < 0,01$ voor vrouwen). Het verschil verdwijnt met de toenemende leeftijd van de respondenten, met andere woorden we zien geen verschil in de mate van bijdragen aan het gezinsinkomen naar aantal kinderen vanaf 35 jaar (Rao-Scott χ^2 met $p < 0,01$ voor de respondenten jonger dan 35 jaar; $p > 0,05$ voor de 35-44-jarigen (n.s.); $p > 0,05$ voor de 45-54-jarigen (n.s.) en $p > 0,05$ (n.s.) voor de 55-jarigen en ouder).

²⁴ Het verschil in het bijdragen aan het gezinsinkomen naar gezinstype is ook te zien zowel voor mannen als voor vrouwen als in elke leeftijdsgroep (Rao-Scott χ^2 met telkens $p < 0,001$)

²⁵ Rao-Scott χ^2 met $p < 0,05$ voor het verschil in het bijdragen aan het gezinsinkomen naar leeftijd voor gehuwde koppels.

²⁶ Dit verschil in het gedeeltelijk bijdragen aan het gezinsinkomen naar herkomst is ook te zien zowel voor mannen als voor vrouwen als in elke leeftijdsgroep (Rao-Scott χ^2 met telkens $p < 0,001$).

Tabel 2. Mate van bijdrage aan het gezinsinkomen naar achtergrondkenmerken (rijpercentages)

In welke mate draagt u zelf bij aan het gezinsinkomen?				
	mijn inkomen wordt volledig opgenomen in het gezinsinkomen	ik draag maandelijks een deel bij aan het gezinsinkomen	ik draag financieel niet bij aan het gezinsinkomen	n
Totaal	80,8	14,2	4,0	2.482
Geslacht ***				
mannen	82,2	16,4	1,5	931
vrouwen	79,7	14,3	6,0	1.551
Leeftijd ***				
jonger dan 35 jaar	70,5	25,0	4,5	519
35 - 44 jaar	80,0	16,4	3,6	901
45 - 54 jaar	86,4	9,6	3,9	845
55 jaar en ouder	86,8	8,9	4,3	217
Herkomst ***				
België/EU	82,1	16,0	2,0	1.921
niet-EU	69,9	10,8	19,4	532
Diploma ***				
lager secundair onderwijs	82,6	8,5	8,9	365
hoger secundair onderwijs	83,3	13,0	3,6	718
hoger onderwijs of universiteit	79,0	18,1	2,9	1.313
Betaald werk (enkel koppels)***				
tweeverdienergezinnen	80,5	19,0	0,4	1.529
eenverdienergezinnen	67,4	13,1	19,4	390
geen werkenden in het gezin	68,7	4,1	27,2	63 ²⁷
Woonplaats **				
in een (middel)grote of kleine stad	80,1	13,8	6,1	716
in de rand van een stad of een groot dorp	80,0	16,6	3,4	988
in een klein dorp of op het platteland	82,4	15,0	2,6	705
Gezinstype ***				
gehuwde koppels	84,2	10,8	4,9	1.574
ongetrouwde koppels	58,1	38,9	2,9	450
alleenstaande ouders	94,5	3,9	1,6	458
Aantal kinderen **				
1 kind	79,0	17,4	3,7	753
2 kinderen	80,9	15,8	3,3	1.082
3 of meer kinderen	82,8	11,4	5,8	597
Leeftijd jongste kind ***				
0 - 2 jaar	70,7	25,0	4,2	545
3 - 5 jaar	71,2	24,3	4,5	318
6 - 11 jaar	83,3	12,7	4,0	541
12 - 17 jaar	85,4	9,8	4,8	474
18 - 24 jaar	89,7	7,6	2,7	528

Significantieniveau: *p < 0,05; **p < 0,01; *** p < 0,001; n.s. niet significant (Rao-Scott χ^2).

BRON: GEZINSENQUÊTE 2016

²⁷ Percentages zijn minder betrouwbaar wegens n < 100.

We vroegen ook naar *de bijdrage aan het gezinsinkomen van de kinderen* met een vergelijkbare vraag. Dat kinderen ouder dan 18 jaar met een eigen inkomen al hun inkomen thuis afgeven, komt nauwelijks nog voor: 28% van de respondenten geeft aan minstens één kind in het gezin te hebben dat ouder is dan 18 jaar en een eigen inkomen heeft. Daarvan geeft 2,5% van de respondenten aan dat het desbetreffende kind zijn of haar hele inkomen bijdraagt aan het gezinsinkomen. Iets meer dan een derde of 34,9% van de respondenten geeft aan dat één of meerdere kinderen een deel van hun eigen inkomen bijdragen aan het gezinsinkomen. Nog eens 62,3% van de respondenten met minstens één kind ouder dan 18 jaar met een eigen inkomen geeft aan dat het kind niets bijdraagt aan het gezinsinkomen.²⁸

4 ARMOEDE

4.1 SUBJECTIEVE ARMOEDE

Op basis van de vraag *‘Met het totale beschikbare inkomen van uw gezin voor ogen, kan uw gezin zeer gemakkelijk, gemakkelijk, eerder gemakkelijk, eerder moeilijk, moeilijk of zeer moeilijk rondkomen?’* kunnen we de subjectieve inschatting van het inkomen door de betrokkenen zelf in kaart brengen²⁹. In 2015 leefde 14% van de Vlamingen (noot: ter vergelijking 22% van de Belgen³⁰) in een huishouden waarvan de referentiepersoon zelf aangeeft dat men (zeer) moeilijk rond komt met het beschikbare inkomen. Dat komt overeen met ongeveer 860.000 personen (Vlaamse Armoedemonitor 2017). Voor gezinnen in Vlaanderen met een kind jonger dan 25 jaar zien we een percentage van 13,5% in de SILC³¹. We zien in de gezinsenquête een lager percentage respondenten dat aangeeft (zeer) moeilijk rond te komen met het beschikbare inkomen, nl. 10,8% (betrouwbaarheidsinterval 9,55 – 11,96). De verschillen zijn het grootst voor de lager opgeleiden (36% in de SILC en 21,6% in de gezinsenquête geeft aan (zeer) moeilijk te kunnen rondkomen met het beschikbare inkomen) en voor de respondenten met een niet-EU-herkomst (42% in de SILC versus 24,4% in de gezinsenquête geeft aan (zeer) moeilijk rond te komen).

Omdat het om een algemeen gebruikte indicator voor subjectieve armoede gaat, geven we verder enkel de percentages respondenten weer die aangeven *‘moeilijk’ of ‘zeer moeilijk’ te kunnen rondkomen met het totale beschikbare gezinsinkomen*. De exacte antwoordverdeling op deze vraag is echter veel genuanceerder en leidt tot meer betekenisvolle verschillen naar achtergrondkenmerken van respondenten. Voor de exacte antwoorden op bovenstaande vraag verwijzen we dan ook naar de tabel in bijlage 1.

10,8% van de respondenten geeft dus aan moeilijk tot zeer moeilijk te kunnen rondkomen met het totale beschikbare gezinsinkomen. Vrouwen schijnbaar vaker dan mannen, maar dit is vooral te wijten aan het feit dat meer vrouwen dan mannen in de gezinsenquête alleenstaande ouder zijn (zie ook de inleiding), want de verschillen verdwijnen wanneer we controleren voor gezinstype³². Leeftijd blijkt geen betekenisvolle samenhang te vertonen met het moeilijk of zeer moeilijk kunnen rondkomen. Herkomst dan weer wel. Respondenten met een herkomst buiten de EU geven betekenisvol vaker aan moeilijk tot zeer moeilijk te kunnen rondkomen met

²⁸ Percentages sommeren niet mooi tot 100% omdat respondenten meerdere kinderen van 18 jaar en ouder met een eigen inkomen in het gezin kunnen hebben en deze mogelijks niet allemaal in gelijke mate bijdragen.

²⁹ Deze vraagstelling verwijst naar één van de klassieke armoede-indicatoren binnen de Europese Unie.

³⁰ Cijfers uit de EU-SILC-enquête, georganiseerd door de Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium.

³¹ Eigen berekening op EU-SILC-databank.

³² Rao-Scott χ^2 voor verschillen in subjectieve armoede naar geslacht voor gehuwde koppels, ongehuwde koppels en alleenstaande ouders: p is telkens $> 0,05$ (n.s.).

het totale beschikbare gezinsinkomen (23,4% tegenover 8,7% voor de respondenten met een herkomst in België of de EU)³³.

Opleiding en werk vertonen een betekenisvolle samenhang met het moeilijk tot zeer moeilijk kunnen rondkomen. Hoe lager men opgeleid is, hoe vaker men het moeilijk tot zeer moeilijk heeft om rond te komen met het gezinsinkomen: 21,6% voor respondenten met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs; 13,6% voor respondenten met een diploma hoger secundair onderwijs en slechts 5,9% voor respondenten met een diploma hoger onderwijs of universiteit³⁴. Hetzelfde zien we voor het betaald werken in het gezin. Slechts 3,6% van de respondenten in een gezin waar beide partners werken geeft aan moeilijk tot zeer moeilijk te kunnen rondkomen tegenover 18,4% van de eenverdienergezinnen en 41,2% van de gezinnen waar geen van beide partners werkt³⁵. Respondenten die in steden wonen geven vaker aan moeilijk tot zeer moeilijk te kunnen rondkomen met het gezinsinkomen (17,3% tegenover 7,7% van de respondenten die in de stadsrand of een groot dorp wonen en 9,2% van de respondenten die wonen in een klein dorp of op het platteland³⁶). Wellicht spelen hier dezelfde mechanismen als bij het bezit van de woning.

Naar de typische gezinskenmerken als gezinstype en het aantal kinderen zien we ook betekenisvolle verschillen. Alleenstaande ouders geven opvallend vaker aan moeilijk tot zeer moeilijk te kunnen rondkomen met het totale beschikbare gezinsinkomen. Zo geeft 26,7% van de alleenstaande ouders aan dat ze moeilijk tot zeer moeilijk kunnen rondkomen tegenover 7,2% van de gehuwde koppels en 8,2% van de ongehuwde koppels³⁷. Naar gezinsgrootte is de trend minder éénduidig (zie tabel 5)³⁸.

Kort samengevat kunnen we stellen dat respondenten met een niet-EU-herkomst, met een diploma lager secundair onderwijs, gezinnen waar geen van beide partners werken en alleenstaande ouders betekenisvol vaker aangeven moeilijk of zeer moeilijk rond te kunnen komen met het totale beschikbare gezinsinkomen. Dit ligt in lijn met wat we weten uit de Vlaamse Armoedemonitor 2017 (p. 18).

Daarnaast zien we ook dat huurders vaak in een preciaire situatie zitten: 26,9% van de huurders in de gezinsenquête vindt het (zeer) moeilijk, nog eens 34,0% vindt het eerder moeilijk om rond te komen met het gezinsinkomen³⁹.

³³ De verschillen in het moeilijk tot zeer moeilijk kunnen rondkomen met het totale beschikbare gezinsbudget naar herkomst zien we zowel voor mannen, als voor vrouwen, als in elke leeftijdscategorie (Rao-Scott χ^2 met $p < 0,001$ voor mannen, voor vrouwen, voor de respondenten jonger dan 35 jaar, voor de 35-44-jarigen en de 45-54-jarigen; en $p < 0,05$ voor de 55-jarigen en ouder).

³⁴ We zien de verschillen in het moeilijk tot zeer moeilijk kunnen rondkomen met het totale beschikbare gezinsbudget naar opleidingsniveau zowel voor mannen, als voor vrouwen, als in elke leeftijdscategorie (Rao-Scott χ^2 met $p < 0,001$ voor mannen, voor vrouwen, voor de respondenten jonger dan 35 jaar, voor de 35-44-jarigen en de 45-54-jarigen; en $p < 0,05$ voor de 55-jarigen en ouder).

³⁵ We zien de verschillen in het moeilijk tot zeer moeilijk kunnen rondkomen met het totale beschikbare gezinsbudget naar betaald werk op gezinsniveau zowel voor mannen, als voor vrouwen, als in elke leeftijdscategorie (Rao-Scott χ^2 met $p < 0,001$).

³⁶ We zien de verschillen in het moeilijk tot zeer moeilijk kunnen rondkomen met het totale beschikbare gezinsinkomen naar woonplaats zowel voor mannen, als voor vrouwen (Rao-Scott χ^2 met $p < 0,001$ voor mannen, voor vrouwen) als in de leeftijdscategorieën tot 45 jaar: voor de respondenten jonger dan 35 jaar en voor de 35-44-jarigen bedraagt p respectievelijk $< 0,01$ en $< 0,001$ en voor de 45-54-jarigen en voor de 55-jarigen en ouder is $p > 0,05$ (n.s.).

³⁷ We zien de verschillen in het moeilijk tot zeer moeilijk kunnen rondkomen met het totale beschikbare gezinsinkomen naar gezinstype zowel voor mannen, als voor vrouwen (Rao-Scott χ^2 met $p < 0,01$ voor mannen en $p < 0,001$ voor vrouwen) als in de leeftijdscategorieën tot 45 jaar: voor de respondenten jonger dan 35 jaar en voor de 55-jarigen en ouder is $p < 0,01$; voor de 35-44-jarigen en voor de 45-54-jarigen is $p < 0,001$.

³⁸ We zien de verschillen in het moeilijk tot zeer moeilijk kunnen rondkomen met het totale beschikbare gezinsinkomen naar het aantal kinderen alleen voor vrouwen en voor de 45-54-jarigen (Rao-Scott χ^2 met p is telkens $< 0,05$); voor mannen en voor de leeftijdscategorieën jonger dan 35 jaar, 35-44 jaar en 55-jaar en ouder zien we geen betekenisvol verschil in het kunnen rondkomen met het totale beschikbare gezinsinkomen naar aantal kinderen (Rao-Scott χ^2 met p is telkens $> 0,05$).

³⁹ Rao-Scott χ^2 met $p < 0,001$ voor het verschil tussen huurders en huiseigenaars in het rondkomen met het totale beschikbare gezinsinkomen.

Tabel 3. Subjectieve armoede naar achtergrondkenmerken (percentages)

Aandeel respondenten dat moeilijk tot zeer moeilijk rondkomt met het totale beschikbare gezinsinkomen		
	%	n
Totaal	10,8	2.573
Geslacht **		
mannen	8,7	962
vrouwen	12,4	1.611
Leeftijd (n.s.)		
jonger dan 35 jaar	-	
35 - 44 jaar	-	
45 - 54 jaar	-	
55 jaar en ouder	-	
Herkomst ***		
België/EU	8,7	1.913
niet-EU	23,4	628
Diploma ***		
lager secundair onderwijs	21,6	397
hoger secundair onderwijs	13,6	748
hoger onderwijs of universiteit	5,9	1.334
Betaald werk (enkel koppels) ***		
tweeverdienergezinnen	3,6	1.560
eenverdienergezinnen	18,4	420
geen werkenden in het gezin	41,2	72 ⁴⁰
Woonplaats ***		
in een (middel)grote of kleine stad	17,3	775
in de rand van een stad of een groot dorp	7,7	1.004
in een klein dorp of op het platteland	9,2	717
Gezinstype ***		
gehuwde koppels	7,2	1.634
ongehuwde koppels	8,2	462
alleenstaande ouders	26,7	477
Aantal kinderen **		
1 kind	12,0	782
2 kinderen	8,3	1.108
3 of meer kinderen	12,8	626
Leeftijd jongste kind (n.s.)		
0 - 2 jaar	-	
3 - 5 jaar	-	
6 - 11 jaar	-	
12 - 17 jaar	-	
18 - 24 jaar	-	

Significantieniveau: *p < 0,05; **p < 0,01; *** p < 0,001; n.s. niet significant (Rao-Scott χ^2).

BRON: GEZINSENQUÊTE 2016

⁴⁰ Percentages zijn minder betrouwbaar omwille van n < 100.

4.2 MATERIËLE DEPRIVATIE

Materiële deprivatie is een veelgebruikte armoede-indicator binnen de Europese Unie. Materiële deprivatie betekent dat men zich de gangbare levensstandaard niet kan veroorloven. Deze indicator analyseert met andere woorden niet de financiële situatie van individuen, maar eerder wat men zich kan veroorloven (of niet) met de beschikbare financiële middelen. In de EU-SILC-enquête meet men materiële deprivatie aan de hand van het ontbreken van negen materiële bezittingen en de onmogelijkheid om een aantal handelingen te doen die symbool staan voor de gemiddelde levensstandaard in onze maatschappij. Wanneer iemand zich minstens vier van deze negen items niet kan veroorloven, kunnen we stellen dat er sprake is van ernstige materiële deprivatie ('Severe Material Deprivation, SMD') (zie tabel 4). In 2016 bevond 6% van de Belgische bevolking zich in een situatie van ernstige materiële deprivatie. Het Europese gemiddelde wordt op 8% geschat voor 2015.⁴¹ Voor Vlaanderen becijferde men dat het om 3,1% gaat of ongeveer 200.000 personen (Vlaamse Armoedemonitor 2017).

Tabel 4. Materiële deprivatie indicatoren België, Vlaanderen 2015-2016 (percentages)

	Personen die in een huishouden leven dat zich om financiële redenen niet kan veroorloven om:			
	België	Vlaanderen		
		SILC Algemeen (2015)	SILC Gezinnen met minstens één kind jonger dan 25 jaar ⁴²	Gezinsenquête (2016)
Rekeningen op tijd te betalen (huur, water, elektriciteit, etc.)	7	4,9	5,9	/
Een week vakantie per jaar te nemen buitenshuis (wegens financiële redenen)	26	18,6	17,2	22,0%
Minstens om de twee dagen vlees, kip of vis te eten (wegens financiële redenen)	6	2,6	2,8	/
Een onverwachte uitgave te doen	26	16,5	17,4	19,0%
Een telefoon te bezitten	0,1	0,1		/
Een kleurentelevisie te bezitten	0,7	0,6		/
Een wasmachine te bezitten	1	0,7		/
Een persoonlijke wagen te bezitten	7	4,3		/
Het huis voldoende te verwarmen	5	2,5		/
% personen dat 'in een toestand verkeert van ernstige materiële deprivatie'	6	3,1		/

BRON: STATBEL, VLAAMSE ARMOEDEMONITOR 2016, EU-SILC (EIGEN BEREKENINGEN) EN GEZINSENQUÊTE 2016

Er bestaat een duidelijk onevenwicht tussen de verschillende elementen waaruit de indicator materiële deprivatie bestaat. De aankoop van een televisie of telefoon vormt amper een probleem, maar een onverwachte uitgave doen (van 1.100 euro) is een groot knelpunt voor 26% van de Belgische bevolking en 16,5% van de

⁴¹ Definitie en cijfers uit de EU-SILC-enquête, georganiseerd door de Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium. Deze enquête bevaart jaarlijks ongeveer 6.000 Belgische huishoudens. Via deze enquête, die op Europees niveau is geharmoniseerd, worden de voornaamste evoluties op vlak van armoede en sociale uitsluiting opgevolgd. <https://statbel.fgov.be/nl/nieuws/materiele-deprivatie-2016>.

⁴² Eigen berekeningen op EU-SILC-databank.

inwoners in Vlaanderen. Ook kan meer dan een kwart van de Belgische bevolking (26%) en 18,6% van de inwoners in Vlaanderen om financiële redenen niet jaarlijks één week op vakantie gaan. Omwille van de lagere percentages materieel gedeprimeerden voor 7 van de 9 sub indicatoren, vroegen we in de gezinsenquête enkel naar de indicatoren 'op vakantie gaan' en 'een onverwachte uitgave doen'. Uit de cijfers voor 2016 blijkt immers dat dit onmogelijk is voor liefst een kwart van de Belgen⁴³ en respectievelijk 18,6% en 16,5% van de inwoners in Vlaanderen.

We vroegen dus: *'Er zijn bepaalde dingen die veel mensen zich niet kunnen veroorloven, ook als zij dat zouden willen. Kan uw gezin het zich veroorloven om jaarlijks een week op vakantie te gaan?'* en *'Stel dat uw gezin verplicht is een onverwachte uitgave te betalen van ongeveer 1.000 euro. Kan uw gezin deze met eigen middelen betalen?'* Meer dan één op vijf of 22% van de respondenten geeft aan dat het gezin zich niet kan veroorloven om jaarlijks een week op vakantie te kunnen gaan (betrouwbaarheidsinterval 20,4% - 23,6%). Bijna één op vijf of 19,0% van de respondenten zegt dat het gezin zich geen onverwachte uitgave van ongeveer 1.000 met eigen middelen kan betalen (betrouwbaarheidsinterval 17,5% - 20,5%). Deze cijfers liggen, in tegenstelling tot woningbezit en subjectieve armoede, wat hoger dan we hadden verwacht op basis van uit andere bronnen gekende cijfers in Vlaanderen (zie tabel 4). Voor beide indicatoren zien we bij het nagaan van betekenisvolle verschillen naar achtergrondkenmerken van respondenten sterke overeenkomsten. Om die reden bespreken we beide samen en verwijzen we voor de exacte percentages naar tabel 5. Zo zien we dat vrouwen telkens net iets vaker dan mannen aangeven dat het gezin zich niet kan veroorloven om jaarlijks een week op vakantie te kunnen gaan of dat het gezin een onverwachte uitgave niet kan betalen met eigen middelen. De percentages dalen ook ietwat met de toenemende leeftijd van de respondenten⁴⁴. Respondenten met een herkomst buiten de EU geven substantieel (en betekenisvol) vaker aan dat ze zich niet kunnen veroorloven om jaarlijks een week op vakantie te kunnen gaan (35,1% tegenover 19,7% van de respondenten met een herkomst in België/de EU), en dat ze een onverwachte uitgave van ongeveer 1.000 euro niet kunnen betalen met eigen middelen (49,8% tegenover 14,4% van de respondenten met een herkomst in België/de EU).

Net als bij subjectieve armoede zien we ook bij materiële deprivatie dat een opdeling naar opleidingsniveau en betaald werk op gezinsniveau leidt tot grote betekenisvolle verschillen. Respondenten met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs geven veel vaker aan dat het gezin zich niet kan veroorloven om jaarlijks een week op vakantie te gaan dan hoger opgeleide respondenten (41,9% tegenover 11,8% van de respondenten met een diploma hoger onderwijs of universiteit). Hetzelfde geldt voor het betalen van een onverwachte uitgave van 1.000 euro met eigen middelen (41,2% tegenover 8,7% van de respondenten met een diploma hoger onderwijs of universiteit). Respondenten in een gezin waar geen van beide partners werkt geven veel vaker aan dat het gezin zich niet kan veroorloven om jaarlijks een week op vakantie te gaan (54,3%) of dat het gezin een onverwachte uitgave van 1.000 euro niet met eigen middelen kan betalen (53,4%). We merken op dat ook 29,2% van de eenverdienergezinnen aangeeft dat het gezin niet jaarlijks een week op vakantie kan gaan en bijna één op drie (of 30,7%) van de eenverdienergezinnen aangeeft dat men een onverwachte uitgave van 1.000 euro niet met eigen middelen kan betalen.

⁴³ Idem.

⁴⁴ De verschillen in het zich kunnen veroorloven om jaarlijks een week op vakantie te gaan naar leeftijd zijn niet langer betekenisvol wanneer we kijken naar mannen en vrouwen apart (Rao-Scott χ^2 met $p > 0,05$ (n.s.) voor mannen en voor vrouwen). De verschillen in het kunnen betalen van een onverwachte uitgave naar leeftijd zijn niet betekenisvol voor mannen, maar wel voor vrouwen (Rao-Scott χ^2 voor mannen $p > 0,05$ (n.s.) en voor vrouwen $p < 0,05$). We keken ook voor de andere verbanden of ze betekenisvol blijven wanneer we mannen en vrouwen apart nemen, en binnen elke leeftijdscategorie, maar de resultaten zijn niet helemaal consistent over de verschillende armoede indicatoren heen, en vragen nader (multivariaat) onderzoek.

Tabel 5. Materiële deprivatie naar achtergrondkenmerken (rijpercentages)

	Kan uw gezin het zich veroorloven om jaarlijks een week op vakantie te gaan?			Kan uw gezin een onverwachte uitgave van ongeveer 1.000 euro met eigen middelen betalen?		
	ja	neen	n	ja	neen	n
Totaal	78,0	22,0	2.602	81,0	19,0	2.582
Geslacht		***			***	
mannen	81,6	18,4	972	83,9	16,1	964
vrouwen	75,2	24,8	1.630	78,5	21,5	1.618
Leeftijd		*			**	
jonger dan 35 jaar	72,7	27,3	547	76,1	23,9	542
35 - 44 jaar	79,4	20,6	952	80,4	19,6	944
45 - 54 jaar	79,6	20,4	880	84,5	15,5	871
55 jaar en ouder	79,4	20,6	223	81,7	18,3	225
Herkomst		***			***	
België/EU	80,3	19,7	1.939	85,6	14,4	1.930
niet-EU	64,9	35,1	631	50,2	49,8	620
Diploma		***			***	
lager secundair onderwijs	58,1	41,9	404	58,8	41,2	397
hoger secundair onderwijs	71,8	28,2	753	73,9	26,1	747
hoger onderwijs of universiteit	88,2	11,8	1.350	91,3	8,7	1.345
Betaald werk (enkel koppels)		***			***	
tweeverdienergezin	87,9	12,1	1.576	90,2	9,8	1.569
eenverdienergezin	70,8	29,2	428	69,3	30,7	418
geen werkenden in het gezin	54,3	45,7	69 ⁴⁵	46,6	53,4	69 ⁴⁶
Woonplaats		***			***	
in een (middel)grote of kleine stad	72,2	27,8	785	69,7	30,3	772
in de rand van een stad of een groot dorp	81,5	18,5	1.012	84,6	15,4	1.010
in een klein dorp of op het platteland	78,9	21,1	727	85,5	14,5	722
Gezinstype		***			***	
gehuwd koppel	85,0	15,0	1.650	85,4	14,6	1.638
ongehuwd koppel	79,5	20,5	468	84,0	16,0	462
alleenstaande ouder	50,9	49,1	484	61,1	38,9	482
Aantal kinderen		*			**	
1 kind	74,2	25,8	793	78,3	21,7	787
2 kinderen	81,5	18,5	1.120	83,9	16,1	1.116
3 of meer kinderen	78,1	21,9	629	80,5	19,5	620
Leeftijd jongste kind		n.s.			**	
0 - 2 jaar	-	-		80,9	19,1	568
3 - 5 jaar	-	-		76,9	23,1	333
6 - 11 jaar	-	-		80,2	19,8	569
12 - 17 jaar	-	-		80,5	19,5	486
18 - 24 jaar	-	-		87,4	12,6	539

Significantieniveau: *p < 0,05; **p < 0,01; *** p < 0,001; n.s. niet significant (Rao-Scott χ^2).

BRON: GEZINSENQUÊTE 2016

⁴⁵ Percentages zijn minder betrouwbaar wegens n < 100.

⁴⁶ Percentages zijn minder betrouwbaar wegens n < 100.

Respondenten woonachtig in stedelijk gebied geven net iets vaker aan dat het gezin zich niet kan veroorloven om jaarlijks op vakantie te gaan (27,8% tegenover 21,1% van de respondenten die wonen op in een klein dorp of op het platteland) en zij geven twee keer zo vaak aan dat het gezin geen onverwachte uitgave van 1.000 euro kan betalen met eigen middelen (30,3% tegenover 14,5% van de respondenten die in een klein dorp of op het platteland wonen). Wellicht spelen hier dezelfde mechanismen als bij het bezit van de woning en subjectieve armoede.

Gezinskenmerken. Bijna één op twee van de alleenstaande ouders geeft aan dat het gezin zich niet kan veroorloven om jaarlijks een week op vakantie te gaan. 38,9% van de alleenstaande ouders geeft aan dat het gezin geen onverwachte uitgave van 1.000 euro kan betalen. De leeftijd van het jongste kind speelt geen rol van betekenis wanneer we vragen of het gezin zich kan veroorloven om jaarlijks een week op vakantie te gaan, maar wel of het gezin een onverwachte uitgave van 1.000 euro kan betalen met eigen middelen. Dit lukt minder wanneer het jongste kind 18 jaar of ouder is (hetgeen in lijn ligt met de eerder gedane vaststelling dat oudere respondenten iets minder vaak aangeven dat ze de onverwachte uitgave niet kunnen betalen met eigen middelen. Verschillen naar het aantal kinderen zijn hoewel betekenisvol weinig éénduidig⁴⁷.

4.3 SCHULDEN

We vroegen ook: *'Heeft u of uw gezin problemen met het betalen van facturen?'* We wilden immers weten hoeveel gezinnen problemen ervaren met het betalen van facturen. De schuldenproblematiek is een complex sociaal en economisch probleem dat een groot aantal personen raakt en dat ontegensprekelijk een impact heeft op welzijn van individuen en hun mogelijkheden om te participeren in de samenleving. Schulden kunnen weliswaar aanzetten tot een beter bestedingspatroon of het optimaliseren van inkomensverwerving, maar kunnen ook de oorzaak zijn voor armoede en sociale uitsluiting, en kunnen leiden tot een verminderd psychisch en fysisch welbevinden en tot het verstoren van het gezinsleven. De complexiteit van de schuldproblematiek maakt het ook moeilijk om de problematiek duidelijk af te bakenen en te meten, een moeilijkheid die verergerd wordt door individuele psychologische (niet altijd bewuste) minder geslaagde coping strategieën waarbij mensen met schulden hun problematiek ontkennen of verbergen voor hun omgeving (EFIN, 2016). Goede cijfers hierover zijn dus schaars. Cijfers over het effectieve gebruik van schuldhulpverlening of ernstige kredietachterstanden zijn er alvast wel. Uit cijfers van de Nationale Bank⁴⁸ blijkt dat het totaal aantal personen met achterstallige contracten in Vlaanderen gestegen is van 130.848 in 2013 naar 139.441 in 2016. Dit betekent een toename van 6,57%. Die toename staat volgens het Vlaams Centrum Schuldenlast (VCS) in contrast tot de daling van het aantal gezinnen in schuldbemiddeling/collectieve schuldenregeling in Vlaanderen: van 44.869 in 2013 dalen die naar 39.697 in 2016. De daling bedraagt 11,5% (VCS, 2017, p. 22). Verder werd in 2016 door de erkende instellingen voor schuldbemiddeling in Vlaanderen in totaal aan 59.433 gezinnen budgethulpverlening en/of schuldhulpverlening aangeboden. In 2013 betrof het nog 62.355 gezinnen (VCS, 2017, p. 12-13).

⁴⁷ Ook hier lijkt een multivariate benadering aangewezen, hetgeen buiten het bestek valt van deze bijdrage.

⁴⁸ De databank van de Centrale voor kredieten aan particulieren van de Nationale Bank van België is hiervoor geschikt. Die databank bevat onder meer informatie over consumentenkredieten en hypothecaire kredieten. De Centrale voor kredieten aan particulieren van de Nationale Bank van België is één van de instrumenten die door de Belgische overheid is ingesteld om overmatige schuldenlast bij gezinnen te bestrijden. Deze centrale registreert sinds 2003 alle consumentenkredieten en hypothecaire kredieten die in België door natuurlijke personen worden afgesloten. Het gaat daarbij om kredieten die om privédoeleinden worden aangegaan. De centrale registreert eveneens de eventuele betalingsachterstanden die uit deze kredieten voortvloeien (uit: VCS, 2017, p. 18). Wat deze cijfers niet meenemen zijn de betalingsproblemen met facturen van nutsbedrijven, telecomoperatoren en verhuurders bv. en dus zijn de cijfers van de Nationale Bank slechts het topje van de ijsberg.

Uit de gezinsenquête blijkt alvast dat één op tien gezinnen in Vlaanderen problemen heeft met het betalen van facturen (zie tabel 6). We zien geen verschillen naar geslacht of leeftijd, maar wel naar herkomst⁴⁹. 28,7% van de respondenten met een niet-EU-herkomst geeft aan problemen te hebben met het betalen van facturen tegenover slechts 6,9% van de respondenten met een Belgische/EU-herkomst.

Respondenten met een diploma lager secundair onderwijs geven verhoudingsgewijs ook vaker aan problemen te hebben met het betalen van facturen (20,9%) dan hoger opgeleide respondenten (respectievelijk 11,8% en 5,4% voor de respondenten met een diploma hoger secundair onderwijs en een diploma hoger onderwijs of universiteit)⁵⁰. Respondenten in gezinnen waar geen van beide partners werkt geven vaker aan problemen te hebben met het betalen van facturen (32,8%) tegenover respondenten in gezinnen waar één iemand werkt (15,7%) en respondenten in gezinnen waar beide partners werken (4,7%)⁵¹. Respondenten die wonen in stedelijk gebied geven twee keer zo vaak aan dat ze problemen hebben met het betalen van facturen (15,2%) dan respondenten die wonen in een klein dorp of op het platteland (7,5%)⁵².

Wat gezinskenmerken betreft zien we betekenisvolle verschillen naar zowel het gezinstype, als het aantal kinderen en de leeftijd van het jongste kind. Alleenstaande ouders geven vaker aan dat ze problemen hebben met het betalen van facturen (21,3%) dan gehuwde en ongehuwde koppels (respectievelijk 7,3% en 8,7%). Dat is één op vijf van de alleenstaande ouders, en geldt zowel voor alleenstaande moeders (21%, n = 422) als voor alleenstaande vaders (22,3%⁵³, n = 74)⁵⁴. Respondenten met drie kinderen of meer geven iets vaker aan dat ze problemen hebben met het betalen van facturen, maar de verschillen zijn (hoewel betekenisvol) beperkt (13,2% tegenover bijvoorbeeld respondenten met één kind 10%). We zien dat vooral alleenstaande ouders met meerdere kinderen aangeven problemen te hebben met het betalen van facturen⁵⁵. Hoe ouder het jongste kind, hoe minder vaak men aangeeft problemen te hebben met het betalen van facturen, maar ook deze verschillen zijn eerder klein⁵⁶.

⁴⁹ We zien de verschillen in het hebben van problemen met het betalen van facturen naar herkomst zowel voor mannen als voor vrouwen als in elke leeftijdscategorie: Rao-Scott χ^2 voor mannen en voor vrouwen met $p < 0,001$; voor de respondenten jonger dan 35 jaar: $p < 0,01$; voor de 35-44-jarigen: $p < 0,001$; voor de 45-54-jarigen: $p < 0,001$ en voor de 55-jarigen en ouder $p < 0,001$ (Pearson χ^2).

⁵⁰ De verschillen in het hebben van problemen met het betalen van facturen naar opleidingsniveau blijven betekenisvol wanneer we kijken naar mannen en vrouwen apart en binnen elke leeftijdscategorie (Rao-Scott χ^2 met p is telkens $< 0,001$), behalve de 55-jarigen en ouder ($p > 0,05$ (n.s.)).

⁵¹ De verschillen in het hebben van problemen met het betalen van facturen naar betaald werk op gezinsniveau blijven betekenisvol wanneer we kijken naar mannen en vrouwen apart en binnen elke leeftijdscategorie (Rao-Scott χ^2 met p is telkens $< 0,001$, behalve de 55-jarigen en ouder: $p < 0,01$).

⁵² We zien de verschillen in het hebben van problemen met het betalen van facturen naar woonplaats alleen voor vrouwen (Rao-Scott χ^2 met $p < 0,001$), en niet voor mannen ($p > 0,05$). We zien de verschillen ook in elke leeftijdscategorie, uitgezonderd de 55-jarigen en ouder ($p > 0,05$).

⁵³ Percentage is wel minder betrouwbaar wegens $n < 100$.

⁵⁴ Verschillen in het hebben van problemen met het betalen van facturen naar gezinstype zien we zowel voor mannen (Rao-Scott χ^2 met $p < 0,01$) als voor vrouwen ($p < 0,001$), als in elke leeftijdscategorie, uitgezonderd de 55-jarigen en ouder (voor de respondenten jonger dan 35 jaar: $p < 0,05$; voor de 35-44-jarigen: $p < 0,001$; voor de 45-54-jarigen: $p < 0,001$ en voor de 55-jarigen en ouder: $p > 0,05$ (n.s.)).

⁵⁵ De weliswaar beperkte verschillen in het hebben van problemen met het betalen van facturen naar aantal kinderen zien we alleen bij vrouwen ($p < 0,01$) en niet bij mannen ($p > 0,05$) (wellicht door te kleine n voor de alleenstaande vaders) en alleen bij de respondenten jonger dan 35 jaar ($p < 0,05$), in de overige leeftijdscategorieën zien we deze verschillen niet ($p > 0,05$).

⁵⁶ De verschillen zijn niet langer betekenisvol wanneer we kijken naar mannen en vrouwen apart, en in elke leeftijdscategorie (Rao-Scott χ^2 met p is telkens $> 0,05$).

Tabel 6. Problemen met het betalen van facturen naar achtergrondkenmerken (rijpercentages)

Heeft u of uw gezin problemen met het betalen van facturen?			
	Ja	Neen	n
Totaal	10,0	90,0	2.625
Geslacht (n.s.)			
Leeftijd (n.s.)			
Herkomst ***			
België/EU	6,9	93,1	1.947
niet-EU	28,7	71,3	646
Diploma ***			
lager secundair onderwijs	20,9	79,1	410
hoger secundair onderwijs	11,8	88,2	760
hoger onderwijs of universiteit	5,4	94,6	1.359
Betaald werk (enkel koppels) ***			
tweeverdienergezin	4,7	95,3	1.581
eenverdienergezin	15,7	84,3	430
geen werkenden in het gezin	32,8	67,2	72
Woonplaats ***			
in een (middel)grote of kleine stad	15,2	84,8	794
in de rand van een stad of een groot dorp	8,4	91,6	1.021
in een klein dorp of op het platteland	7,5	92,5	730
Gezinstype ***			
gehuwd koppel	7,3	92,7	1.659
ongetrouwd koppel	8,7	91,3	470
alleenstaande ouder	21,3	78,7	496
Aantal kinderen *			
1 kind	10,0	90,0	797
2 kinderen	7,8	92,2	1.129
3 of meer kinderen	13,2	86,8	636
Leeftijd jongste kind *			
0 - 2 jaar	10,8	89,2	578
3 - 5 jaar	10,4	89,6	340
6 - 11 jaar	11,3	88,7	579
12 - 17 jaar	9,8	90,2	492
18 - 24 jaar	5,9	94,1	545

Significantieniveau: *p < 0,05; **p < 0,01; *** p < 0,001; n.s. niet significant (Rao-Scott χ^2).

BRON: GEZINSENQUÊTE 2016

Deze resultaten liggen in lijn met vaststellingen van Jeanmart (2015) over het profiel van personen die een beroep doen op erkende diensten voor schuldbemiddeling in Vlaanderen. Zij concludeert dat alleenstaanden en koppels zonder kinderen vaker beroep doen op diensten voor schuldbemiddeling. Deze groepen werden niet bevraagd in de gezinsenquête 2016. Alleenstaande ouders komen op de derde plaats. Daarnaast gaat het vaker om personen met een diploma secundair onderwijs en vaker om personen die niet actief zijn op de arbeidsmarkt.

Van de huurders heeft 29,2% problemen met het betalen van facturen, tegenover 6,3% van de huiseigenaars⁵⁷.

'Hoe vaak is het gedurende de voorbije 12 maanden voorgekomen dat u of uw gezin een of meer van onderstaande facturen niet of niet op tijd kon betalen omwille van financiële redenen?' Van de 10% gezinnen die zeggen problemen te hebben met het betalen van facturen zegt 74,9% dat het 'twee maal of meer' is voorgevallen dat men facturen niet of niet op tijd kon betalen omwille van financiële redenen; 22,7% geeft 'éénmaal' op, 2,4% 'nooit'. Wanneer we kijken naar de uitgavenposten, dan zien we dat gezinnen die problemen hebben met het betalen van facturen vooral facturen voor huishoudelijke uitgaven niet of niet op tijd konden betalen en in mindere mate het aflossen van kredieten of facturen van overheden. 63,0% van deze gezinnen meldde immers dat ze facturen voor huishoudelijke uitgaven twee maal of meer niet of niet op tijd hebben kunnen betalen in de voorbije twaalf maanden. De overeenkomstige percentages voor het aflossen van kredieten en voor facturen van overheden bedragen respectievelijk 24,3% en 31,3%. Ook deze vaststelling ligt in lijn met wat Jeanmart (2015) vaststelde op basis van cijfergegevens van het profiel van gezinnen in schuldbemiddeling bij een erkende dienst. Zij stelt immers dat de schuldenlast van huishoudens in schuldbemiddeling bij een erkende instelling niet gelijkmatig is verdeeld. Sommige huishoudens hebben enkel niet-krediet gerelateerde schulden; andere hebben enkel kredietschulden; nog andere hebben zowel kredietschulden als niet-krediet gerelateerde schulden. In Vlaanderen heeft het overgrote merendeel van de huishoudens in schuldbemiddeling niet-krediet gerelateerde schulden. We concluderen hieruit dat het profiel van gezinnen die problemen hebben met het betalen van facturen en het profiel van gezinnen die gebruik maken van schuldhulpverlening vergelijkbaar zijn. Net als Jeanmart (2015) concludeerde bij gezinnen die gebruik maken van schuldhulpverlening, stellen we ook in de gezinsenquête vast dat gezinnen die problemen hebben met het betalen van facturen minder vaak aangeven dat ze hypothecaire aflossingen niet tijdig konden terugbetalen.

Tabel 7. Achterstallige betalingen naar uitgavenpost (rijpercentages)

Hoe vaak is het gedurende de voorbije 12 maanden voorgevallen dat u of uw gezin een of meer van de onderstaande facturen niet of niet op tijd kon betalen omwille van financiële redenen?				
	nooit	éénmaal	twee maal of meer	n
Huishoudelijke uitgaven (huur van de woning, rekeningen van elektriciteit, water, gas of verwarming, telecomfacturen, gezondheidsuitgaven zoals ziekenhuisfacturen, doktersbezoek e.d., facturen van de school en andere huishoudelijke uitgaven zoals vervoer, verzekeringen, ...)	9,8	27,2	63,0	305
Terugbetaling van de hypotheek/de lening voor de aankoop van de woning (hoofdverblijfplaats)	73,4	15,3	11,3	269
Kredieten (terugbetaling van aankopen op afbetaling (uitgezonderd deze voor de woning), kredietopeningen, kredietkaarten, leningen op afbetaling, leningen bij particulieren)	56,8	19,0	24,3	278
Facturen van overheden (belastingen, boetes, GAS-boetes, sociale zekerheidsbijdragen, rekening van het OCMW e.d.)	38,7	30,0	31,3	291
Andere facturen (alimentatie, gokken, schadevergoeding aan burgerlijke partij, erelonen aan advocaten, architecten e.d.)	76,0	9,0	15,0	280

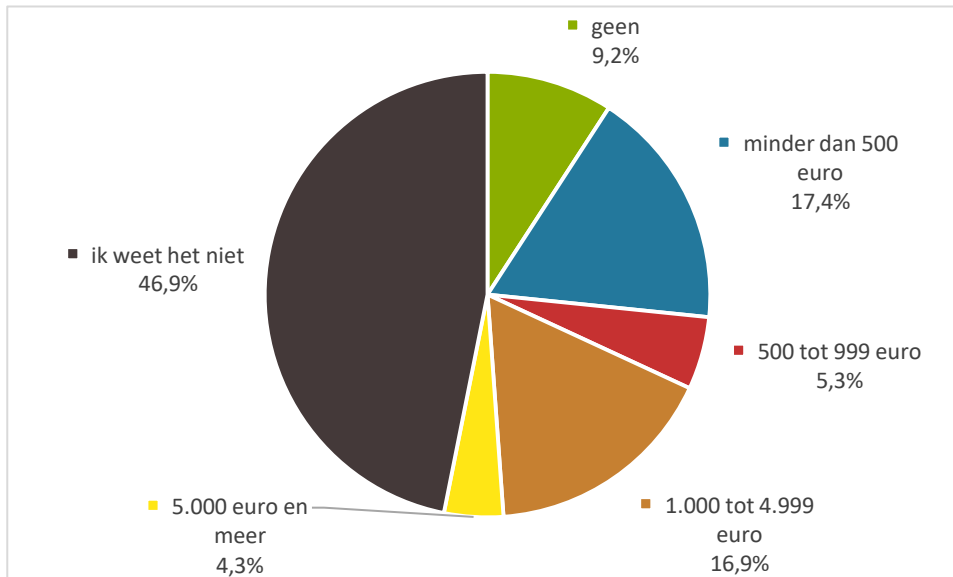
BRON: GEZINSENQUÊTE 2016

⁵⁷ Rao-Scott χ^2 voor verschillen in het hebben van problemen met het betalen van facturen naargelang men eigenaar of huurder is: $p < 0,001$.

Deze vaststellingen in Vlaanderen liggen in lijn met de bevindingen van EFIN (2016) die stellen dat gezinnen op verschillende manieren omgaan met een schuldenproblematiek. Achterstallige kredietaflossingen lijken de meest voor de hand liggende symptomen, maar veel gezinnen die problemen hebben met het betalen van facturen slagen er wel in om tijdig kredieten af te lossen terwijl andere facturen blijven liggen. Het hebben van achterstallige betalingen andere dan kredieten is bijgevolg evengoed een indicatie dat het gezin een tekort aan financiële middelen heeft, maar prioriteit geeft aan het aflossen van kredieten. Sommige gezinnen maken andere opofferingen zoals een verminderde voedselconsumptie. We kunnen hieruit afleiden dat de cijfers van de Nationale Bank over het aantal personen die achterstallige kredietaflossingen hebben slechts een beperkt zicht geven op de schuldenproblematiek, daar waar we met de gezinsenquête een ruimer beeld proberen weer te geven.

We vroegen ook *‘Wat is op dit moment het totaalbedrag van uw ‘achterstallige’ betalingen?’* 9,2% van de respondenten die aangeven problemen te hebben met het betalen van facturen, heeft geen ‘achterstallige’ betalingen; 17,5% heeft achterstallige betalingen tussen 1 en 499 euro; 5,3% heeft achterstallige betalingen tussen 500 en 999 euro; 17% heeft achterstallige betalingen tussen 1.000 en 4.999 euro; 4,3% heeft meer dan 5.000 euro aan achterstallige betalingen. Opvallend en niet onbelangrijk: 47% van de respondenten die aangeven problemen te hebben met het betalen van facturen weet niet hoe hoog het bedrag achterstallige betalingen is. Het is niet ondenkbeeldig dat mensen met achterstallige betalingen ontkennend of vermijdend gedrag vertonen en dus niet weten hoe groot het totaalbedrag achterstallige betalingen is. Tiemeijer (2016) concludeert, op basis van zijn studie over de vraag hoe het komt dat mensen in financiële problemen geraken, dat niet-cognitieve factoren (persoonlijkheidskenmerken) een belangrijke rol spelen inzake financiële zelfredzaamheid en dat mensen met een vermijdend karakter of met weinig zelfcontrole een grotere kans lopen op financiële problemen. Ze zijn dan eerder geneigd problemen te ontkennen, teveel uit te geven en niet op tijd maatregelen te nemen.

Figuur 4. Totaalbedrag achterstallige betalingen (percentages)

[BRON: GEZINSENQUÊTE 2016](#)

5 SAMENVATTING EN BESLUIT

Met de vragen rond inkomen en armoede in de gezinsenquête wilden we in de eerste plaats, bij wijze van benchmarking met internationaal veelgebruikte armoede-indicatoren, een beperkt aantal vergelijkbare vragen stellen om de gezinnen met minstens één kind jonger dan 25 jaar in Vlaanderen qua inkomen en armoede enigszins te kunnen situeren. Om die reden peilden we naar het bezit van de (gezins)woning, naar het kunnen rondkomen met het beschikbare gezinsinkomen (subjectieve armoede), naar het jaarlijks op vakantie kunnen gaan en het kunnen betalen van onverwachte uitgaven (materiële deprivatie).

Reeds bij het bevragen van het bezit van de woning kunnen we de – uit voorgaand onderzoek gekende – typische financieel kwetsbare groepen herkennen. Meer dan acht op tien van de respondenten geeft aan (mede)eigenaar te zijn van de gezinswoning. Respondenten met een herkomst buiten de EU, lager opgeleiden en gezinnen waar geen enkele van beide partners werkt, net als alleenstaande ouders geven beduidend minder vaak aan dat ze de gezinswoning bezitten. Dit hangt natuurlijk samen met hun sociaaleconomische positie in de samenleving. Ook jongere respondenten (jonger dan 35 jaar), respondenten met één kind en respondenten met een jongste kind in de leeftijdscategorie jonger dan 3 jaar geven verhoudingsgewijs iets minder vaak aan dat ze de gezinswoning bezitten. Een eigen woning bezitten op latere leeftijd wordt nog altijd gezien als het beste spaarboekje. Vanuit die optiek is het aangewezen om nauwgezet op te (blijven) volgen in welke mate de mogelijkheid om een woning te verwerven afhangt van de sociaaleconomische achtergrond van gezinnen.

15% van de gezinnen doet beroep op één of andere inkomensvervangende uitkering (andere dan het pensioen); 11,5% van de gezinnen combineert een inkomen uit arbeid/vermogen met een uitkering en 4,6% heeft wel een uitkering, maar verwerft zelf geen inkomen uit arbeid of vermogen.

We brengen ook in beeld in welke mate gezinnen in Vlaanderen hun individueel verworven inkomens samenleggen. Vier op vijf respondenten geven aan dat ze hun hele inkomen bijdragen aan het gezinsinkomen. Het poolen van de inkomens verworven door individuele gezinsleden in een gemeenschappelijke pot neemt echter af bij de jongere generaties, met name bij de respondenten die ongehuwd samenwonen. Nog geen zes op tien van de ongehuwd samenwonende respondenten draagt zijn of haar gehele inkomen bij in het gezinsinkomen. De meeste overige respondenten houden minstens een deel van het eigen inkomen apart.

Verder blijkt dat één op de tien respondenten aangeeft dat ze moeilijk tot zeer moeilijk kunnen rondkomen met het totale beschikbare gezinsinkomen. Het cijfer verdubbelt echter wanneer het gaat om respondenten met een herkomst buiten de EU, respondenten met een diploma lager secundair onderwijs en verviervoudigt bij respondenten in gezinnen waar geen van beide partners werkt. Ook alleenstaande ouders geven vaker aan dat ze niet kunnen rondkomen.

Meer dan één op vijf of 22% van de respondenten geeft aan dat het gezin zich niet kan veroorloven om jaarlijks een week op vakantie te kunnen gaan. Bijna één op vijf of 19,0% van de respondenten zegt dat het gezin zich geen onverwachte uitgave van ongeveer 1.000 met eigen middelen kan betalen. De meest kwetsbare gezinnen zijn ook hier de gezinnen waarvan de respondent een herkomst heeft buiten de EU, lager opgeleiden, gezinnen waar geen van beide partners werkt en alleenstaande ouders. Zo geeft één op twee respondenten met een herkomst buiten de EU aan dat ze geen onverwachte uitgave van 1.000 euro kunnen betalen met eigen middelen en bijna één op twee van de alleenstaande ouders geeft aan niet jaarlijks een week op vakantie te kunnen gaan.

Eén op tien gezinnen in Vlaanderen heeft problemen met het betalen van facturen. Van de 10% gezinnen die zeggen problemen te hebben met het betalen van facturen zegt 74,9% dat het 'twee maal of meer' is voorgevallen dat men facturen niet of niet op tijd kon betalen omwille van financiële redenen; 22,7% geeft 'éénmaal' op, 2,4% 'nooit'. Wanneer we kijken naar de uitgavenposten, dan zien we dat gezinnen die problemen

hebben met het betalen van facturen vooral facturen voor huishoudelijke uitgaven niet of niet op tijd konden betalen. Opvallend is dat een aanzienlijk deel van de respondenten met achterstallige betalingen niet kon (of wilde) aangeven hoe groot het achterstallige bedrag is.

Uit een beperkte vergelijking van cijfers uit de gezinsenquête met cijfers uit de SILC (dat geen postenquête betreft, maar een face-to-face bevraging) blijkt toch dat we in de gezinsenquête minder goed de lager opgeleiden hebben bereikt, en dat ook de lager opgeleiden van niet-EU-herkomst minder hebben geparticipeerd aan de gezinsenquête. Verder onderzoek van het Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin aan de hand van administratieve databronnen moet toelaten om deze vertekening in de respons beter in beeld te brengen opdat we in toekomstige edities van de gezinsenquête beter gepaste methodes zouden kunnen hanteren voor de inclusie van (financieel) kwetsbare gezinnen in de gezinsenquête.

We willen deze bijdrage tot slot afsluiten met de vaststelling dat, tussen de vele ongunstige cijfers voor respondenten met een niet-EU-herkomst, lager opgeleiden en respondenten in gezinnen waar geen van beide partners werkt, en alleenstaande ouders, het weliswaar minder opvalt, maar dat ook het klassieke kostwinnersgezin anno 2016 vaak onvoldoende financiële draagkracht blijkt te genereren. 18,4% van de respondenten in een eenverdienergezin geeft aan dat het moeilijk tot zeer moeilijk is om rond te komen met het beschikbare gezinsinkomen (tegenover 3,6% van de tweeverdienergezinnen). Liefst 29,2% van de respondenten in een eenverdienergezin geeft aan dat het gezin niet jaarlijks een week op vakantie kan gaan en bijna een op drie van de eenverdienergezinnen (30,7%) geeft aan geen onverwachte uitgave van 1.000 euro te kunnen betalen. Met twee uit werken gaan lijkt meer dan ooit noodzakelijk.

6 REFERENTIES

Audenaert, V. (2018). *Gezinsenquête 2016: De samenstelling van het gezin. Gezinnen in Vlaanderen over hoe het gezin er uit ziet, wie bij het gezin hoort, waar gezinsleden wonen, over hun kindwens en wat men liever anders had gezien in de samenstelling van het gezin.* www.gezinsenquête.be

Audenaert, V. & Stuyck, K. (2018). *Gezinsenquête 2016: Wie nam deel aan de gezinsenquête?* www.gezinsenquête.be

Audenaert, V & Stuyck, K. (2018) *Gezinsenquête 2016: Methodologisch Rapport.* www.gezinsenquête.be

Coene, J., Delbeke, B. (2016). Energiearmoede in cijfers. In: Oosterlynck, S., Raemaekers, P., Coene, J., Delbeke, B., Debruyne, P., Ghys, T. (red.)(2016). *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2016. Blik op energearmoede.* OASES, Antwerpen.

Dewilde, C. (2015). De (on)betaalbaarheid van wonen voor private huurders in Europees vergelijkend perspectief. In: Dierckx, D., Coene, J., Raeymaekers, P., van der Burg, M. (red.) (2015). *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2015.* OASES, Antwerpen.

EFIN (2016). Indicators to monitor over-indebtedness. Working Group on Over-Indebtedness. European Financial Inclusion Network.

FAMIFED (2017). De kinderen in België zonder Belgische kinderbijslag. Focus 17. <http://vlaanderen.famifed.be/sites/default/files/publications/doc%20BC%2012825%20-%20Bijlage%20DEF.pdf>

Ghysels, J., & Debacker, M. (2007). *Zorgen voor kinderen in Vlaanderen: een dagelijkse evenwichtsoefening?* Leuven/Voorburg: Acco.

- Hamplova, D., Le Bourdais, C., (2009). One pot or two pot strategies? Income pooling in married and unmarried households in comparative perspective. *Journal of Comparative Family Studies*, 40, 3, 355-385.
- Hiekel, N., Liefbroer, A.C., Poortman, A. (2014). Income pooling strategies among cohabiting and married couples: A comparative perspective. *Demographic Research*, 30 (art. 55), 1527-1560.
- Jeanmart, C. (2015). *Personen die een beroep doen op een erkende instelling voor schuldbemiddeling in België: profielen en regionale specificiteiten*. Observatorium Krediet en Schuldenlast vzw.
- Marshall, J.J., Wooley, F. (1993). What's mine is mine and what's yours is ours: challenging income pooling assumption. *Advances in Consumer Research*, 20, 541-545.
- Napolitano, L. (2015). I'm not going to leave her high and dry: Young adult support to parents during the transition to adulthood. *The Sociological Quarterly*, 56, 329-354.
- Sassler, S., Ciambrone, D., Benway, G. (2008). Are they really mama's boys/daddy's grils? The negotiation of adulthood upon returning to the parental home. *Sociological Forum*, 23, 4, 670-698.
- Tiemeijer, W. (2016). *Eigen schuld? Een gedragswetenschappelijk perspectief op problematische schulden*. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Amsterdam, University Press.
- Vlaams Centrum Schuldenlast (2017). *Vlaamse gezinnen in budget- en/of schuldhulpverlening: cijfergegevens 2013-2016. Rapport basisregistratie*. Vlaamse overheid.
- Vlaamse Armoedemonitor 2017*. Studiedienst van de Vlaamse Regering, Departement Kanselarij en Bestuur. <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/vlaamse-armoedemonitor>
- West, A., Lewis, J., Roberts, J. Noden, P. (2017). Young adult graduates living in the parental home: Expectations, negotiations and parental financial support. *Journal of Family Issues*, 38, 17, 2449-2473.

Bronvermelding:

De gezinsenquête is eigendom van de Vlaamse Overheid. Bij gebruik van informatie uit deze bijdrage moet de volgende bronvermelding worden opgenomen: 'Audenaert, V. & Van Lancker, W. (2018). *Gezinsenquête 2016: Inkomen, armoede en schulden. Gezinnen in Vlaanderen over het bezit van de gezinswoning, het bijdragen aan het gezinsinkomen, de eindjes aan elkaar kunnen knopen en problemen met het betalen van facturen*. www.gezinsenquête.be'.

Bijlage 1. Subjectieve armoede (percentages)

Met het totale beschikbare inkomen van uw gezin voor ogen, kan uw gezin zeer gemakkelijk, gemakkelijk, eerder gemakkelijk, eerder moeilijk, moeilijk of zeer moeilijk rondkomen?							
	zeer moeilijk	moeilijk	eerder moeilijk	eerder gemakkelijk	gemakkelijk	zeer gemakkelijk	n
Totaal	3,6	7,2	21,0	34,4	23,9	9,9	2.573
Geslacht ***							
mannen	2,7	6,0	18,5	35,5	25,8	11,6	962
vrouwen	4,2	8,2	23,1	33,5	22,3	8,6	1.611
Leeftijd (n.s.)							
Herkomst ***							
België/EU	2,7	5,9	20,6	35,1	24,8	10,8	1.913
niet-EU	8,4	15,0	23,6	30,4	19,3	3,2	628
Opleiding ***							
lager secundair onderwijs	9,0	12,6	32,8	29,1	14,2	2,3	397
hoger secundair onderwijs	4,0	9,6	27,2	36,9	18,9	3,4	748
hoger onderwijs of universiteit	1,6	4,3	14,3	34,5	29,7	15,7	1.334
Betaald werk (enkel koppels) ***							
tweeverdienergezin	1,0	2,6	15,9	38,6	29,1	12,9	1.560
eenverdienergezin	4,3	14,0	24,0	31,1	20,7	5,8	421
geen werkenden in het gezin	19,1	22,1	22,7	20,3	11,3	4,4	72 ⁵⁸
Woonplaats ***							
in een (middel)grote of kleine stad	5,5	11,8	23,0	31,9	19,3	8,5	775
in de rand van een stad of een groot dorp	2,6	5,1	20,7	31,3	27,8	12,5	1.004
in een klein dorp of op het platteland	3,1	6,1	19,7	40,4	23,3	7,3	717
Gezinstype ***							
gehuwde koppels	2,2	5,0	16,7	36,6	27,6	11,8	1.634
ongehuwde koppels	2,5	5,7	20,4	36,4	25,1	9,9	462
alleenstaande ouders	9,9	16,8	37,5	24,1	8,7	3,0	477
Aantal kinderen *							
1 kind	4,2	7,9	23,3	34,2	22,9	7,6	782
2 kinderen	2,5	5,8	20,7	35,8	24,4	10,9	1.108
3 of meer kinderen	4,9	7,9	18,9	32,7	24,3	11,4	626
Leeftijd jongste kind (n.s.)							

BRON: GEZINSENQUÊTE 2016

⁵⁸ Percentages zijn minder betrouwbaar wegens n < 100.